

JOGALKOTÁS

Az új kamatszabályok.

Irta: *Dr. Varannai István.*

A gazdasági és jogélet oly következetes határozottsággal sürgette a kamatkérdések törvényes szabályozását, hogy meglepéssel üdvözölhetné az 5610/1931. számú M. E. rendelet megjelenését. Örömünk azonban nagyon zavart és körülbelül olyan őszinte, mint az egyszeri népmese békaországáé, amelynek lakói addig lelkendeztek azért, hogy királyuk legyen, amíg a mocsár nagy és előrelátó szelleme a gólyát küldötte el királyuknak — aki aztán a lelkes monarchistákat egytől egyig felfalta. A Rendeletnek a kamatkérdést rendező 5—15. §§-ai a hitelszervezet megbénulását, a jogi szabályozottságnak a mai helyzetnél is fokozottabb bizonytalanságát, a gazdasági élet alapjainak megrázkódtatását fogják előidézni. Hogy ez a megállapításom nem az újszerűsége rezonáló érzékenység túlzása, hanem a szabályozás alapvető elgondolásának elhibázottságából és a részletek megoldásának fogyatékságaiból folyik, azt a következőkben a Rendelet kirívó intézkedéseinek ismertetésével kívánom igazolni.

A Rendelet a kamatkérdést nem a kódexszerkesztés teljességével, csupán az alkalmosszerűség és bizonyos tömeghangulatok által irányított kiválogatással dolgozza fel. Szabályozásának centrumába a jogügyleti kamat megállapítását helyezi. Ebben a vonatkozásban az 1877: VIII. t.-c. helyébe kíván lépni, aminek technikai jele az is, hogy annak tételeit, részben szövegét is (8. §.) több helyen átveszi. Amennyire kétségtelen, hogy a kutfői hierarchia szabályai szerint ez átvett és részben módosított tételek mint leges posteriores a régi törvény vonatkozó szakaszait hatályon kívül helyezik, annyira nyílt kérdés marad az, hogy mi történik az 1877: VIII. t.-c. azon rendelkezéseivel, amelyek — mint például e törvény 9. §-ának a) pontja, amely a kamatmaximum korlátozása alól feloldja a váltóköveteléseket, vagy például az 5. §., amely a féléven túli kamatoknak a tőkébe való betudását szabályozza — a Rendelet által átvett szabályokkal szervesen összefüggnek, oda azonban át nem ültettek és sem pozitív, sem negatív irányban el nem döntettek.

A jogügyleti kamat mértékét az 5. és 6. §§. szabályozzák olyképen, hogy az a jövőben — a Rendelet életbe lépte, 1931. október hó 17-től fogva — 12%-nál több nem lehet. A multat illetően ez a szabály törést szenved: az október hó 17-ike előtt lejárt és ezidőpontban még fennálló

kamatkövetelés érvényesíthető maximuma csak abban az esetben 12%, ha az adós késedelmi kamat helyett az 1923: XXXIX. t.-c. szerinti kártérítéssel tartozik a hitelezőnek; ha ilyen bírói határozat, vagy ügyleti megállapodás nincsen, úgy az érvényesíthető kamatmaximum 8%.

A jogügyleti kamatmaximumnak a multa vonatkozó ilyen bifurkációja kettős defektusban szenved. A jogi fogalmak tisztasága szempontjából nagyon kifogásolható az, hogy a kikötés alapján járó jogügyleti kamat mértékét, a lejárat után esedékes, a törvény erejénél fogva hatályosuló — a törvényes késedelmi kamat helyébe lépett — kamatkártérítéssel hozza összefüggésbe. Az 1923: XXXIX. t.-c. kárkamata nem ügyleti kamat és mint ilyen a felek megállapodása keretében nem is volt kikötendő: az óvatosság és jogi pedantéria túlzása iktatta elvétve szankciói közé az 1923: XXXIX. t.-c.-re való utalást. Semmivel sincs indokolva, hogy a túlzott kazuisztikát ily messzehatóan jutalmazzuk és a jogi fogalmak teljes összekeverésével a törvényes kamat kikötését tegyük az egyébként is túlalacsony 12%-os maximum feltételévé.

A jogrend elemi biztosítékait támadja meg az 5. §-nak a multaraható az a szabálya, hogy a bírói ítéleten, vagy egyezségen alapuló 12%-nál magasabban megállapított 1931. október hó 17-ike előtt lejárt, de még ki nem fizetett kamat sem érvényesíthető a fenti vagylagos maximumon túl. Való, a jog mindenkor ellenszenvvel viseltetett az időszakonként lejáró és huzamos idő alatt felgyülemlett tartozások érvényesítésével szemben — innen van a hosszabb idő óta nem likvidált tartási stb. követelésekkel szemben jelentkező szűkkeblűsége. De az averzió sohasem terjedt odáig, hogy a bíróilag megítelt és az adós késedelmeskedése folytán a tényleges érvényesítésig felszaporodott tartozásokat a jogszabály erejénél fogva elengedje. A rendelet ezt a nóvumot is intézményesíti. Gondoljunk csak az inflációs idők kosztkamataira, vagy akár az utóbbi évek 18 és 16%-os, kellő időben perelt és bíróilag megítelt kamattartozásaira, amelyeknek igen nagy része a peres és végrehajtási eljárás lassúsága miatt máig sincsen likvidálva: vajjon helyes és a jogbiztonságba vetett hitet megerősítő-e az olyan szabályozás, amely a bírói döntés ellenére nem fizető, a behajtást minden eszközzel elhuzó adózt, ilyen ajándékszerű kamatamnesztiában részesíti?

A jogügyleti kamatlábnak a rendeletben konstruált lerögzítése érzésem szerint a „szükségjogalkotás” legszerencsétlenebb terméke. A kamatmaximum intézménye fogalmilag sem megtámadhatatlan tétele a jogrendnek. A szerződési kamatláb megállapításánál elvileg a felek akarata volna irányadó. Kánonjogi gondolatok fonalán azonban

európai jogrendszerünk egészébe beleszövődött a kamatmaximum intézménye, az az elv, hogy az uzoratórvények mellett magánjogi törvény is elhatárolja azt a vonalat, amelyen túl a kamat érvényesítéséhez jogsegélyt nem nyújt, miután a maximum átlépését a tőke erejével való visszaélésnek minősíti. De lege ferenda nem kétséges, amint hogy gazdasági leromlásunk idején az életfenntartás ösztöne kényszerítőleg vezeti meggyőződésünket arra, hogy a magánjogi cselekvés nem lehet többé az egyén önző boldogulásának fékezhetetlen eszköze, hanem az mindenkor az egyetemes érdek magasságából vizsgálendő felül. Másfelől ha a jelen viszonyok közt kétségtelen, hogy a kamatmaximum intézménye fenntartandó, nyilvánvaló az is, hogy a kamatláb mértékének elhatárolásánál nem egy szándékolt és kívánatos gazdasági prosperitás, hanem a gazdasági élet adottságaiból kell kiindulni. Mikor hiteléletünk kutfejéből, a Nemzeti Bankból nemrég még 9, ma 8%-al buzog — inkább szivárog — a hitelforrás; mikor a közép és kis bankok 10%-on alul nem kapnak pénzt — amihez hozzáadva a regiet és a veszteségi együttthatót, nem vitás, hogy 12%-os kamatmaximum mellett nem dolgozhatnak; mikor az országban évek óta nem jött létre olyan ügylet, amelynek kamatlába az évi 8%-ot meg nem haladná: ki vonatná kétségbe, hogy a rendelet kamatmaximuma, a gazdasági realitással semmi közösséget nem tartó megállapítás eredménye?

A kamatláb korlátozása, másfelől szigorú leszorítása közt lényegbevágó különbség van: az előbbi határt szab a gazdasági erők károsra fajuló csapongásának, az utóbbi azok szabad fejlődését fojtja meg. Minden olyan törvényes intézkedés viszont, amely a gazdasági élet szabadon fejlődő formáit, a maga papirosbetűi által emelt korlátok közé akarja szorítani, veszedelmes, legjobb esetben meddő eredményre jut. Vagy áttereli a tisztességes forgalmat a titkos, álarcos jogügyletek mellékutkájaiba, vagy végső esetben eléri azt a negatívumot, hogy a gazdaság széles területeit elpusztítja. Semmiesetre sem képes a jogviszonynak azt a pozitív oldalát szabályozni, hogy mesterkélt alacsony kamatmaximummal ugyanannyi pénz vagy áru álljon rendelkezésre, mint a gazdasági erők versenyében kialakult természetes kamatláb mellett.

A Rendelet így még messzehangzó intencióját, az adósok védelmét sem szolgálja. Avval az esettel állunk itt szemben, amit Beck Salamon egyik cikkében „visszacsapódó érdekvédelem”-nek nevez: a jogszabály által szándékolt hatás a gazdasági élet rugalmasságán visszafordul és éppen azok érdekeit sujtja, akiknek védelmére készült. A gazdasági élet adottságait negligáló, túlzottan leszori-

tott kamatmaximum hatása sohasem fog az adósok helyzetének könnyítésében jelentkezni, hanem a hitelező elkedvetlenedésében, visszariasztásában, a hitelforrások bedugulásában, végső eredményében a forgalom megbénulásában.

Nem helyes a kamatmaximum fix százalékban való meghatározása sem. A gazdasági helyzet teljes bizonytalanságában, a föld és termény mint értékmérő állandó árhullámzásában, a jogügyleti kamatmaximum meghatározása nem történhetik az állandóság olyan merevségével, amint az a Rendeletben jelentkezik. Célszerűbb lett volna olyan formát választani, hogy a Nemzeti Bank mindenkori kamata fölött bizonyos többlet jelezze azt a vörös vonalat, ameddig a kamat érvényesíthető. Valami korrektívumot ad is e tekintetben a 7. §., amely felhatalmazza a 2. §-ban szervezett Országos Hitelügyi Tanácsot, hogy a gazdasági viszonyok változásával a kamatmaximum mértékét revideálja. Itt azonban megint belesik abba a hibába, hogy a revízióknak korlátot szab egy fix értékben, nevezetesen a bankamatláb 50%-ában.

Megtámadhatatlan jogszabályként élt ezideig a jogászok köztudatban az a tétel, hogy a már elszámolt kamat hozzáférhetetlen tabu, amelynek kérdésessé tételét, vagy visszafizetését követelni nem lehet. A Rendelet életbelépése előtti időkre az 5. §. 3-ik bekezdése e jogszabály hatályát kifejezetten fenntartja, az ezután lejárat kamatok tekintetében azonban a 6. §. 2-ik bekezdése úgy rendelkezik, hogy a maximumon túli kamatok ezentúl a tőketörlesztésbe betudhatók, ha pedig tőketartozás már nem áll fenn, visszakövetelhetők. Hogy a forgalom biztonsága és a közhitel érdekei szempontjából milyen veszedelmes útra tévedt itt a Rendelet, azt a közeljövő fogja megmutatni.

Rendkívül aggályos a 14. §. szabályozása. E szerint az 1923: XXXIX. t.-c.-nek a késedelmi kártérítés mértékére vonatkozó rendelkezései hatályon kívül helyeztetnek és a késedelmi kamatot meghaladó kár megtérítését a hitelező ezentúl csupán az általános jogszabályok szerint követelheti.

Az első pillanatban jelentéktelennek látszó negativum mögött egy messzeható pozitív intézkedés fenyeget: a régen anakronizmussá vált törvényes 5%-os késedelmi kamat restaurálása.

Törvényszerkesztési szempontból nehezen érthető, hogy mi marad az 1923: XXXIX. t.-c.-ből, ha „a kártérítés mértékére vonatkozó rendelkezései” hatálytalaníttatnak. Jogi és gazdasági hatásában pedig egyenesen végzetessé válhatik a törvényes késedelmi kamat helyébe lépett e kodifikáció hatálytalanítása, mert helyébe nem légüres tér nyomul, amelyet a bírói gyakorlat a gazdasági élet és a

forgalom igényeinek megfelelően tölthet ki, hanem a kodifikáció mechanikájánál fogva a sülyesztöböl előbukkan az 1895:XXXV. t.-c., amely formailag sohasem volt hatályon kívül helyezve és amelynek érvényesülését csupán a helyébe állított 1923:XXXIX. t.-c. akadályozta.

A magyar joggyakorlat a pénztartozás teljesítésében jelentkező késedelmet elvileg csupán a törvényes kamat megítélésével szankiconálja. A béke éveiben a törvényes késedelmi kamat kártérítési elemeket is tartalmazott, tekintve, hogy keletkezése és érvényessége idején a hitelezőnek mindig megvolt a lehetősége arra, hogy 5, illetve 6%-on alul pénzt szerezhessen. A háború óta azonban a középérték ilyen elhatárolása nem volt már összefüggésbe hozható az átlagkár megtérítésével és így teljesen elvesztette gyakorlati és gazdasági jelentőségét. Hazánkban 1918. óta 5%-on alul nemcsak a magánember, hanem a nagy pénzintézetek sem tudnak hitelt kapni. A törvényes kamatlábnak az 1895:XXXV. t.-c.-ben kodifikált 5%-os mértéke, így élő anakronizmussá vált és a törvényhozás egyetlen beavatkozása a kamatkérdések területére épen e szembeeszkő lehetetlenség korrigálására történt. Az 1923:XXXIX. t.-c. annak idején a pénzromlás ellensúlyozására a törvényes kamat helyébe lépő százalékban kifejezett átlagkártérítést intézményesítette. Ez a kamatkártérítés fenntartatott a pénzérték stabilizálása után is, mert az a gazdasági érdek, amely a törvényben megfelelő jogi szabályozáshoz jutott, fennáll most is és az eredeti fundamentum elkopásával nem szűnt meg a törvénynek átmeneti jelentőségétől függetlenül kialakult szükségessége.

Az 1923:XXXIX. t.-c. hatályon kívül helyezésével — tekintettel arra, hogy a judikatúra, amely a kártérítési igényt mindenkor nagyon szintelenül kezeli, a késedelmi kamatot meghaladó kárt nyilván csak a legkritkább esetekben, a legkomplikáltabb bizonyítás eredményessége esetén ítélné meg — helyre fog állni a késedelmi kamat tekintetében a boldog békevilág, mikor a nem teljesítő adós, ha magasabb ügyleti kamat kikötve nem volt, csupán 5%, váltónál 6% kamat megfizetésére kötelezhető.

A törvényes késedelmi kamat területén nem várhat a gazdasági élet korrekciót az Országos Hitelügyi Tanács beavatkozásától sem: a 7-ik §. felhatalmazása csak a jogügyleti kamat revíziójára szorítkozik.

Végiggondolták-e a Rendelet szerkesztői, hogy az 1895:XXXV. t.-c. kamatszabályainak életrehívásával milyen rombolás indul meg az egyébként is szűk téren érvényesülő adósmorálban, milyen világításba kerül a dekórumában amúgy is megtépett jogrend, amely most már törvényes felhatalmazással juttat spekulatív nyereséget a

rosszhiszeműen késedelmes adósnak is és ezzel törvényes kedvezéssel csábit a nemfizetésre?

Folytathatnám a Rendelet visszasságainak, gazdasági-
lag és jogilag káros intézkedéseinek felsorolását: nem vál-
toznék az összbnyomás, legfeljebb erősödne az ellenszenv
és tiltakozás ez elhibázott jogalkotással szemben. Kon-
kluziót már e hézagos és csupán a legkiáltóbb részletekre
utaló ismertetésből is levonhatunk. Az 5610/1931. sz. ren-
delet nem alkalmas arra, hogy a kamatkérdést megnyüg-
tatólag rendezze. De azzal, hogy végletekig élesíti a gaz-
dasági érdekek és a hatályos jogszabályok közötti dishar-
móniát, talán siettetni fogja a kamatkérdések megoldásá-
nak egyedül helyes és lehetséges módját: a törvényhozás
beavatkozó intézkedését.

Az aranypengő. Az aranypengőrendelet jogi természe-
tére nézve dr. Bátor Viktor a Jogtudományi Közlöny 1931.
évi 18-iki számában megjelent cikkében arra az álláspontra
helyezkedik, hogy a rendelet a kirovó pénznemet állapítja
meg aranypengőben, viszont dr. Görög Frigyes az Ügyvéd-
unió ülésén tartott előadásában azt vitatta, hogy a rendelet
a lerovó pénznemben hozott változást. A magam részéről
dr. Görögnek azokat az érveit, melyekkel azt az álláspon-
tot, hogy a kirovó pénznem az aranypengő, cáfolta, helyes-
nek tartom, viszont előadásának pozitív részét nem osztom,
mert helyes jogi felfogás szerint a rendelet sem a kirovó,
sem a lerovó pénznemben új rendet, nem alkotott.

Előrebocsájtom, hogy mindaz, amit az aranypengőren-
delet jogi minősítésére előadok, csak abban az esetben áll,
ha a rendelet intézkedéseiben bizonyos ellentmondó rendelkezések módosítása megtörténik.

Az a felfogás, mely azt állítja, hogy a rendelet hozta
be az aranypengőt, mint kirovó pénznemet, hogy a rende-
let hozta be az aranyvalutát, a jogi és közgazdasági szem-
pont összetévesztésén alapszik. Jogilag aranyvaluta van és
volt is, mert az 1925. évi XXXV. törvénycikk 1. §-a ki-
mondja, hogy „az új érték aranyérték. Számolási egysége:
a pengő.” és a 3. §. meghatározza a pengőértéknek az
aranyértékét, mikor kimondja, hogy egy kilogramm finom
aranyra 3800 pengő esik. Jogilag mindaddig aranyvaluta
van, míg ezek a rendelkezések fennállanak. Erre azt lehet
mondani, hogy akkor teljesen az államok önkényétől függ,
hogy valutájukat aranyvalutának mondják ki, habár ez a
tényleges közgazdasági helyzetnek nem is felel meg. Ez
így is van. A jogszabály sok más esetben is felállít fikció-
kat, melyeknek az a jelentősége, hogy jogi elbánás szem-
pontjából valamely tényt a valósággal ellentétben más
ténykategóriába helyez át. Hogy valami jogilag ennek vagy